

1. Волошинов В.Н. Марксизм и философия языка / В.Н. Волошинов // Вопросы философии. – 1993. – № 3. – С. 59-83.
2. Гадамер Г.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики / Г.-Г. Гадамер. – М.: Прогресс, 1988. – 700 с.
3. Гадамер Г.-Г. Истина і метод / Г.-Г. Гадамер. – К.: Юніверс, 2000. – Т.1. – 299 с., Т.2. – 489 с.
4. Гачев Г. Национальные образы мира / Г. Гачев. – М.: Сов. писатель, 1988. – 488 с.
5. Лосев А.Ф. О сущности и энергии (имени) / А.Ф. Лосев // Лосев А.Ф. Имя. – СПб.: Алетейя, 1997. – С. 73-79.
6. Николаева Е.М. Онтологические принципы синергетики и проблема исследования социализации в современном обществе / Е.М. Николаева // Антропологические конфигурации современной философии: Материалы науч. конференции 3-4 декабря 2004 г. – М.: Современные тетради, 2004. – С. 190-192.
7. Рюс Ж. Поступ сучасних ідей / Рюс Ж. – К: Основи, 1998. – 669 с.
8. Трубецкой С.Н. Вавилонская башня и смешение языков / С.Н. Трубецкой // Известия АН СРСР. – 1990. – №2. – С. 152-160.
9. Флоренский П.А. Пути и средоточия / П.А. Флоренский. – М.: Правда, 1990. – 189 с.
10. Флоренский П.А. У водоразделов мысли / П.А. Флоренский // Флоренский П.А. Сочинения: В 2-х т. – Т. 2. – М.: Правда, 1990. – 447 с.
11. Шелер М. Положение человека в космосе / М. Шелер // Шелер М. Избранное. – М.: Логос; Прогресс-Традиция, 1994. – С. 129-193.

Аннотация. *Зайцева С. Л. Творческая роль диссоциативного движения в процессе герменевтического усилия личности.*

В статье осуществлен анализ роли явления творческой диссоциации как разделения и усложнения ранее известного в процессе универсального понимания, а также отмечены преимущества данного подхода для дальнейшего развития современной философской герменевтики.

Ключевые слова: *диссоциация, ассоциация, понимание, культурный текст, энергийный дискурс.*

Summary. *Zaitseva S.L. The creative role of dissociative motion in the process of hermeneutical effort of personality.*

This article is devoted to the analysis of the phenomenon of creative dissociation as divisions and complication in the process of universal understanding. The advantages of this approach are marked also, which are necessary for further development of modern hermeneutic.

Keywords: *association, dissociation, understanding, cultural text, the energiment discourse.*

Надійшла до редколегії 25.08.2011 р.

УДК 1(091):123.1

М.В. Видриган

ЕКСПЛІКАЦІЯ ІДЕЇ ВОЛІ, СВОБОДИ І СВАВОЛІ В ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ ЛІРИЦІ Й ДРАМІ

У статті на матеріалі давньогрецької ліричної поезії й драматичних творів досліджено джерела виникнення понять воля, свобода і сваволя. Розглянуто питання про те, як явище волі сприймало й розуміло грецьке суспільство в період розкладу родоплемінних зв'язків і становлення рабовласницьких відносин. Вивчено проблему усвідомлення людьми того часу свободи й сваволі як понять, нерозривно пов'язаних з феноменом волі.

Ключові слова: *воля, свобода, сваволя, вибір, хотіння.*

Поєми Гомера „Іліада” та „Одіссея” стали багатим джерелом міфологічних історій для практично усієї давньогрецької літератури. Роль і місце автора цих творів характеризують слова Н. Буало:

„Скарби незлічені вміщає книга та,
Де в золото усе він дивно оберта,
Чого лиш мудрою торкається рукою,

Різноманітністю нас тішачи ясною» [Цит. за: 3, 57].

Різноманітність проблематики, яку порушує Гомер у своїх поемах, включає й такі скарби, як воля, свобода і сваволя. Однак Гомерові поеми відображають життя еллінів у XII – VII ст. до н.е., тобто розповідають про історичний період початку розкладу родоплемінних зв'язків і появу зародків рабовласницьких відносин. Давньогрецька ж лірика й драма зароджуються, досягають свого найвищого злету в період переходу до рабовласницького укладу і його розквіту в VII – IV ст. до н.е.

Прагнення грецького народу до свободи відзначають багато дослідників античної епохи. Серед них, наприклад, А. Боннар, О. Ф. Лосєв, С. І. Радциг, Н. А. Чистяков, А. А. Тахо-Годі, В. Ф. Асмус, Дж. Томсон, В. Н. Ярхо та інші. Однак, як елліни в цей період усвідомлювали поняття свободи і чи пов'язували вони його з волею, є проблемою мало дослідженою.

Метою статті є з'ясування, в якому значенні вживалися еллінами на початку становлення західно-європейської цивілізації терміни "воля", "свобода" і "сваволя" шляхом філософсько-культурологічного аналізу змісту найпоширеніших письмових джерел того часу – давньогрецьких поетичних творів.

Сам факт виникнення ліричної поезії в VII ст. до н.е. багато що говорить про стан розвитку людської особистості, зокрема – особистості поета. Лірика – це вже, на відміну від усної творчості, поезія душі індивідуальної, а індивідуальний поет з'являється тоді, коли людина усвідомлює й виокремлює себе серед інших, коли вона може вільно висловлювати свої почуття. Лірична поезія спрямована на прославлення могутньої волі богів, яким належить абсолютна свобода, що передається людським діям і вчинкам.

Так, Терпандр Лесбоський у вірші „До Зевса” висловлює думку, що Зевс – організатор і вершина усім справам:

„Зевс, ты всех дел верх,
Зевс, ты всех дел вождь!” [2, 35].

А Піндар у своїй „Першій піфійській оді” зазначає, що і всі властивості людські – теж від волі богів:

„Доблесть людей – от воли богов. Лишь от них
Мудры мы. И они нам дают,
Мощь, и силу рук, и искусство речей...” [2, 97].

Феогнід же попереджає, що:

„... Богами положенной доли
Даже с великим трудом нам избежать не дано...” [2, 168]

Проте стосовно богів вже звучать і інші нотки. У Піндара, в „Першій піфійській оді” засвідчено, що й люди навпіл з богами проявляють неабияку волю (йдеться про заснування міста Етни в Сицилії в 476 р. до н.е.):

„Этот град для сына, вместе с свободой, созданием богов,
Сам отец, Гиерон, заложил” [2, 99].

Сімонід Кеоський у вірші „Зевсу-визволителю”, висловлюючи вдячність богам за звільнення Еллади від персів, вшановує й вольові зусилля самих еллінів:

„Эллины, силою рук, и Арея искусством, и смелым
Общим порывом сердец персов изгнали из страны...” [2, 176].

Архілох хоч і висловлює повагу до Зевса, однак вбачає в ньому тільки свідка людських справ:

„О Зевс, отец мой! Ты на небесах цариш,
Свидетель ты всех дел людських...” [2, 120].

Заперечуючи наявність богів і релігійних уявлень, засновник елейської філософської школи Ксенофан у поемі „Про природу” показує, що й ті й інші створені людською волею:

„Черными пижут богов и курносыми все эфиопы,
Голубоокими их же и русыми пижут фракийцы” [2, 186].

Підсилює це переконання сатиричне порівняння:

„Если быки, или львы, или кони имели бы руки,
Или руками могли рисовать и ваять, как и люди,
Боги тогда у коней с конями схожими были
А у быков непременно быков бы имели обличие,
Словом, тогда походили бы боги на тех, кто их создал” [2, 186].

Ксенофан також наголошує на тому, що нічого виправдовувати людські вади тим, що вони властиві й богам, бо вони існують за власним вибором тієї чи іншої конкретної особи:

„Что среди смертных позорным слывет и клеймится хулою –
То на богов возвести ваш Гомер с Гесиодом дерзнули:
Красть, и прелюбы творить, и друг друга обманывать хитро” [2, 185].

Помітне місце в ліриці Сімоніда Кеоського займає слово свобода, оскільки, в більшості випадків йдеться про колективну свободу. Наприклад, у написі „Зевсу визволителю” зазначено:

„В дар от свободной Эллады освободителю Зевсу
Некогда здесь возвели этот священный алтарь” [2, 176],
або в написі „Корінфіянам погіблим на Саламіні” :
„Здесь победили мы персов, медян, и суда финикийцев
И от неволи спасли земли Эллады святой” [2, 179],
чи про свободу міста-поліса, як це звучить у вірші „Захисникам Тегеї”:
„Детям оставит желая цветущий свободою город,
Сами в передних рядах бились и пали они” [2, 176].
Зрештою у „Мегарському написі” сказано:
„Греции и мегарянам свободную жизнь увеличит
Сердцем стремясь, мы в удел смерть получили...” [2, 177].

Сутність поняття свободи, вбачають у незалежності греків чи конкретних грецьких міст-полісів від зовнішніх ворогів. Тобто йдеться про політичну й економічну свободу від них.

У Піндара засвідчено дещо інше розуміння терміну свобода. У „Першій піфійській оді”, де йдеться про засноване Гієроном місто для сина, вказано, що це місто засноване разом зі свободою [2, 99]. Отже, можна трактувати, як засноване з такими соціальними інститутами, які забезпечать політичну, економічну, правову й духовну свободу громадянам. Проте й тут слово свобода має значення „свободи від...”.

Крім такого колективного чи групового розуміння значення свободи, у деяких ліричних творах прослідковуємо й індивідуальний її зміст.

Так, Солон у вірші „Моїм свідком перед судом часів...” звітуючи про свою громадську діяльність, зазначає, що він звільнив, або дав свободу і дрібним власникам землі, що мають заборгованість, і афініянам, що потрапили в полон чи були продані в рабство [2, 135].

Феогнід у своїх елегіях зауважує, що від помилок ніхто з людей не свободний смертних, свободні від них боги лише одні [2, 147], чи, що як геацинтів і троянд із цибулі морської, так і свободних дітей черево рабині не родить [2, 153].

Ці наведені приклади вживання старогрецькими поетами слова свобода показують найпростіше, найелементарніше розуміння ними цього поняття, тобто свободи від зовнішніх впливів, перепон, труднощів тощо, або так званої „свободи від...”.

Однак подекуди трапляється й глибше, пов’язане з вибором, з волею осмислення свободи.

Анакреонт у вірші „А хто битися хоче...” так бачить свободу:
„А хто сражаться хочет,
Их воля: пусть воюют!” [2, 76].

У цій, неначе з легкістю кинутій, поетичній фразі читаємо не такі вже й прості роздуми автора: мабуть, не всі люди й не всі соціальні верстви бажають воювати, а якщо хто й бажає,

то це повинен бути їхній власний вибір, за їхньою власною волею. Отже, у цих рядках відтворено усвідомлення свободи, не тільки як відсутності залежності, перепон, але і водночас як вибору. При цьому виборі за власним бажанням, за власною волею.

Сапфо у вірші „До Алкея”, збагачує смисл терміну свобода. Тут свобода явно постає як вияв не тільки розумових і моральних, а й вольових властивостей людини:

„Когда б твой тайный помысел невинен был,
Язык не прятал слова постыдного, –
Тогда бы прямо с уст свободных
Речь полилась о святом и правом ” [2, 70].

Широкого, майже філософського, звучання проблема вільного вибору набуває в поезії Феогніда. В елегії „Все-таки, горя не знаючи, багаті...” він розмірковує про свободу як про вибір між добром і злом, з’ясовуючи місце волі в цьому виборі. Адже, на його думку, бідність

„Силой жестокой нужды душу в груди повредив,
Часто ведет человека. И он соглашается часто
Воле своей вопреки вынести страшный позор.
Он уступает нужде. А та уж научит дурному...” [2, 149].

Тут у Феогніда більше йдеться про долю, про необхідність, перед якою воля людини не завжди може вистояти, але ж вона є.

Проблема вибору як свободи, причому вибору, залежного від бажань (хотінь), а отже, від вольових якостей людини, показано у вірші Феогніда „Хто витрати свої своїм розміряв багатством...”:

„Я на разпутье стою. Мне две открыты дороги.
Но какую избрать – это вопрос для меня.
То ли мне денег не тратить, убогой довольствуясь жизнью,
То ли весело жить, долгих не зная трудов?” [2, 164].

Показовим тут є те, що вибір покладено вже цілком на людину. Тут немає впливу ніяких божественних сил (воль). Бо, як підкреслює автор:

„Я ведь богатых встречал, которые в досталь ни разу
Даже поесть не могли, всё берегли про запас.
Так и спустились в Аид, не успев израсходовать деньги.
Хоть норовили всегда деньги отнять у людей.
Зря трудились они и себе не давали свободы.
Я знавал и других. Чреву в угоду они
Всё промотали в конец, повторяя: „Умрём насладившись”.
Эти просят всегда...” [2, 164].

Отже, маємо зразки розуміння свободи як чогось внутрішнього в людині, як її власного вибору з-поміж хотінь, тобто „свободи для...”. Крім того, Феогнід чітко вказує на зв’язок свободи з волею:

„Не заставляй никого против воли у нас оставаться
Не заставляй уходить, кто не желает того...” [2, 151]

У ліриці, як і в Гомеровім епосі, засвідчуємо також підходи до усвідомлення поняття сваволі. Зокрема, Семонід Аморгський наставляє:

„Внимай, дитя, над всем – один властитель: Зевс.
Как хочет, так и вершит гремящий в небесах” [2, 121].

Крім того, вже й сам термін сваволя вжито для позначення цієї вольової властивості людини. Так, Бакхлід у вірші „Юнаку або Тесей” зазначає:

„Если жребий нам метали боги
И его к Аиду Правда клонит,
От судьбы мы не уйдем, но с игом
Произвола царского помедли” [2, 109]

Попередження про можливість політичного свавілля містить вірш Алкея „Мітить хижак царювати...”:

„Метит хищник царить
Самовластвовать зарится
Все вверх дном повернёт...” [2, 43].

Наймогутнішого філософського звучання питання про волю, свободу і сваволю набуло в античній драмі. Драматичні твори грецьких поетів Есхіла, Софокла і Еврипіда були безпосередніми попередниками античної філософської літератури, а тому мають велике значення для дослідження зазначеної проблеми.

У драмі „Перси” Есхіл, співставляючи два народи – перський і еллінський, прославляє свободу останнього й показує, як її досягають. Образно, через розповідь перської цариці про свій віщий сон, Есхіл описує шлях здобування волі еллінськими громадянами:

„Мне две нарядных женщины привиделись...”

Узнав, – так мне приснилось, – что какие-то
Пошли в них раздоры, сын, чтоб спорящих
Унять и успокоить, в колесницу впряг
Обеих и надел обеим женщинам
Ярмо на шею. Сбруе этой радуюсь,
Одна из них послушно удила взяла,
Зато другая, взвившись, упряжь конскую
Разорвала руками, вожжи сбросила
И сразу же сломала пополам ярмо” [1, 44].

Сказане в цих поетичних рядках можна трактувати так, що спочатку елліни проявили свою волю, позбулися внутрішнього гніту (з боку родової знаті, великих землевласників, тиранів, царів-самодержавців тощо), а потім встановили такий устрій, який би захищав їх від будь-якого гноблення. Це підтверджують й інші рядки драми. Наприклад, цариця Атосса питає про те, хто вождь у них і пастир, хто над військом володар, й отримує відповідь, що нікому вони не служать, не підвладні нікому [1, 46]. Або хор персидських старійшин констатує:

„Азия больше не будет
Жить по персидской указке
Больше не будут народы
Дань приносит самодержцам,
В страхе не будут люди
Падать наземь. Не стало
Царской власти сегодня” [1, 56 – 57]

Водночас зі звільненням від гніту, підкреслює Есхіл, людям дана й свобода слова:

„Люди язык за зубами
Сразу держать перестанут:
Тот кто свободен от ига,
Также и в речи свободен” [1, 57].

Проте, закликає Есхіл, свободу потрібно відстоювати і не тільки свободу політичну:

„... И отовсюду одновременно
Раздался клич могучий: „Дети эллинов,
В бой за свободу родины! Детей и жён
Освободите, и родных богов дома,
И прадедов могилы! Бой за всё идёт!” [1, 51].

У трагедії Есхіла „Прометей прикований” помітною є проблема долі (необхідності) і свободної волі, яка, правда, розглядається на прикладі дій богів. Незалежно від того, що:

„Зевс владычествует грозно,
По своим законам правит...” [1, 93],

тобто має абсолютну свободу або свавільний у своїх будь-яких вчинках, все ж головним веслом долі керують:

„Три Мойры да Эринии, что помнят все.

И Зевс от предрешённой не уйдёт судьбы” [1, 96].

Що ж до людей, то стан їх сили-волі, викликає у Есхіла занепокоєння:

„Ты ли не видел, как слеп и бессилен
Род человеческий, немощью, словно сном,
Скованный? Нет, во веки веков не сможет
Воля людей нарушить законы Зевса” [1, 97],

а отже, і скептичне ставлення до того, чи дійсно може людина бути вільною, коли все кимось чи чимось зумовлене.

Софокл у своїх драматичних творах висвітлив кілька значущих для розуміння волі, свободи і сваволі позицій.

Передовсім, у центрі його уваги, перебуває конкретна людина:

„Много есть чудес на свете,
Человек их всех чудесней” [1, 192].

Ці рядки можна поставити епіграфом до всіх драматичних творів Софокла і Еврипіда.

У діалогах царя Едіпа зі сліпим старцем Тіресієм [1, 130–136], а також з Креонтом [1, 137–139] чітко окреслено таку свободну людину, яка може, не лякаючись царського гніву, говорити правду, відстоювати себе, показувати свою волю. Наприклад, на звинувачення Едіпа в зраді старець відповідає:

„Хоть ты и царь, – равно имею право
Ответствовать. И я властитель тоже” [1, 134]

При цьому показано таку людину, яка вже не б'є чолом перед царем, вимолюючи помилування за здійснені чи навіть не здійснені вчинки, а апелює до громади, бо громада – вищий суддя, про що свідчить випадок із Креонтом:

„Сограждане! Узнал я, что Эдип
Меня в делах ужасных обвиняет.
Я не стерпел и к вам явился...” [1, 137].

Образом однієї з таких конкретних людей у драмі „Антигона” є головна героїня. У її діях і вчинках досить реально і патетично змальоване усвідомлення автором і волі, і свободи, і морального вибору чи моральної свободи, і сваволі. У діалогах Антигони з Ісменою описано сутність морального вибору, вибору, який відбувається за власною волею з причини морального обов'язку [1, 182-183]. Всупереч наказови царя Креонта, Антигона вирішує хоронити тіло свого брата, бо не може не виконати свого обов'язку перед ним. Так годиться й за божими законами, вважає вона. А щодо Креонта, то вона почуває себе вільною у своїх діях:

„Он у меня не волен взять моё

Мне сладко умереть, исполнив долг” [1, 183]

Отже, свободний вчинок можливий у такому випадку тільки завдяки найвищій формі самоствердження – шляхом самопожертвування. Тут Софокл уже піднімає питання про розуміння свободи як самовизначення людини. І таку свободу вибору він оспівує:

„Но в обитель умерших
Ты уходишь во славе, –
Не убита недугом
Иль ударом меча
Нет идёшь добровольно ты, –
Между смертных единая
Ты обитель Аидову
Навсегда избрала” [1, 210]

З іншого боку, Софокл вказує на свавільний характер такого вибору:

„Чтить мёртвых – дело благочестия,

Но власть стоящего у власти
 Переступать нельзя: сгубил
 Тебя порыв твой своевольный” [1, 212],
 хоча й підтримує його. Це видно з відповіді Антігони своїй сестрі Ісмені:
 „...схороню его

 Оставь меня одну с моим безумством
 Снести тот ужас: он не так ужасен,
 Как смертью недостойной умереть” [1, 183–184].

У зв'язку з цим Софокл порушує ще одну важливу проблему – проблему вибору людини між правовими й моральними нормами. Усім відомо було в той час, що владу того, хто при владі, не можна переступати. Такої думки дотримується й сестра Антігони – Ісмена, не погоджуючись хоронити брата, бо це порушення царського наказу, тобто закону:

„Всегда бессмертных чтила я, но всё же
 Я против воли граждан не пойду” [1, 183],
 на що Антігона їй докоряє:

„... коль хочешь,
 Не чтя законов, чтимых и богами ” [1, 183],
 але вона залишає право вибору за сестрою.

Софокл у цій драмі порушує також проблему свободи жінки. В образі Ісмени автор змалював типовий портрет не вільної, не рівноправної жінки того часу:

„Мы женщинами рождены, и нам
 С мужчинами не спорить, – помни это.
 Над нами сильный властвует всегда,
 Во всем – и в худшем – мы ему покорны” [1, 183].

Перегукується з ним у цьому сенсі й Еврипід у драмі „Медея” словами однойменної героїні:

„Да, между тех, кто дышит и кто мыслит,
 Нас, женщин, нет несчастней” [1, 242].

У своїх роздумах про свободу і рівність жінки Еврипід йде далеко вперед. Він не зупиняється на констатації факту, що жінка – це жінка, а значить, особа залежна, тобто завжди не вільна. У нього Медея за походженням зі знатного роду, свободна, здатна до будь-яких вчинків. Проте навіть у житті такої жінки відбуваються, на думку Софокла, незрозумілі метаморфози. По-перше, Медея ставить питання, чому

„... за мужей
 Мы платим, и не дешево. А купишь,
 Так он тебе хозяин, а не раб...” [1, 242],

по-друге, (і в цьому ще далекогляднішим постає здивування Софокла), чому, як говорить Медея про чоловіка,

„... берешь ведь наобум:
 Порочен он иль честен, как узнаешь.
 А между тем уйди – тебе ж позор
 И удалить супруга ты не сможешь” [1, 242]

У драматичній поезії символічно ще зберігається місце для висловлення поваги до волі богів. Але основну увагу зосереджено на проблемі людської волі (хоча, в першу чергу, й царської). З роздумів про таку волю у творах все частіше з'являються уявлення про свободу і сваволю.

Як помічає Софокл, не тільки проти волі
 „... богов принудитъ
 Никто не в силах...” [1, 130],

а й царя, бо він може, і говорити й діяти як хоче, і просту людину, наприклад, Антігону, на

що обурюється навіть цар:

„Она уж тем строптивость показала,
Что дерзостно нарушила закон.
Вторая ж дерзость – первую свершив,
Смеяться мне в лицо и ею хвастать” [1, 197],

чи Гемона, який, вислухавши настанови батька про те, що все повинно відступати перед батьківською волею, все ж вчиняє по-своєму.

Таку ж думку Софокла підтримує й Еврипід в діалогах Ясона і Медеї. Так, Медея
„... и город
Могла б иметь, и дом теперь, царей
Перенося смиренно волю” [1, 249],

а не захотіла. Або ж, навпаки, коли вона хотіла, то заради коханого і батька покинула, і дім забула, і в чужу країну втекла, і ще всяк по-різному вчиняла.

З осмисленням людської волі поступово приходять і усвідомлення поняття сваволі. Як показано в драмах Софокла і Еврипіда, нічим не обмежена свободна воля царів обертається їхнім свавіллям. Особливо яскраво процес переходу від свободи до свавілля описано в драмі „Антигона”.

З одного боку, цар дійсно вільний визначати або має на те право:

„Кто граду друг, кто недруг...
Закон, какой угодно, применяют
... и к умершим и живущим” [1, 188]

Але, з іншого боку, це призводить до сваволі, бо, як саркастично заявляє Антигона царю Креонту:

„Не знала я, что твой приказ всемогущ
И что посмеет человек нарушить
Закон богов, не писанный, но прочный” [1, 196].

Або, коли його син намагається в розмові послатися на думку громадян, то отримує грізну відповідь:

„Иль город мне предписывать начнет?

Иль править в граде мне чужим умом?” [1, 206–207],

а на заперечення сина, що то не держава, де царює один, чітко стверджує, що держава – власність царів, тому можна і закони приймати будь-які, і безжалісно заганяти живу душу в темну гробницю.

Ось така сваволя засуджується як зла воля. Проте вже в часи античності було розуміння й іншої своєї волі – доброї волі, волі, що веде до утвердження свободи. Саме такою вона постає, наприклад, у Есхіла в образі Прометея, у Софокла в образі Антигони. Еврипід в образі Медеї показав можливість як позитивних, так і негативних виявів сваволі людиною. Бо, з одного боку, він симпатизує вибору, свавільному вчинку Медеї, яка пройшла страшні випробування, щоб бути щасливою й вільною жінкою, але яка зазнала і не може стерпіти зради й прагне помсти. З іншого ж – Еврипід, за її свавілля стосовно власних дітей, піддає осуду:

„Во всей Элладе нет подобных жён...

... и если сердце есть
У Скиллы, так она тебя добрее” [1, 282].

Таким чином, дослідження показало, що терміни воля і свобода широко використовувалися в давньогрецькій літературі VII-IV ст. до н.е. Аналіз її змісту свідчить, що поступово вони оформляються в поняття.

Так воля, яку міфологічна свідомість вважала однією з основоположних властивостей і ознак сили богів, набуває подібних значень і для людей. Свободу ж вбачають не тільки у відсутності зовнішніх перешкод, але й у виборі, залежному від людської волі. Відбувається усвідомлення таких видів свободи, як політична, економічна,

соціальна, групова й індивідуальна.

Свого письмового закріплення і вжитку з певним значенням набуває термін свавілля чи сваволя. У більшості випадків його вживають для позначення злих намірів, дій чи волі тиранів. Проте подекуди цей термін застосовуються і для характеристики тих чи інших неординарних вчинків громадян. У творах, особливо драматичних, спостерігаємо описання зв'язку свободи і сваволі з волею, а також процесу переходу дій свободних у свавільні й навпаки.

Все це означає, що такі людські феномени, як воля, свобода і сваволя починають усвідомлюватися в цей період як суспільні цінності.

Література

1. Античная драма. Переводы с древнегреческого и латинского // Библиотека всемирной литературы. Литература Древнего Востока, Античного мира, Средних веков, Возрождения, XVII и XVIII веков. – М.: Художественная литература, 1970. – Т. 5. Серия первая. – 765 с.
2. Античная лирика. Переводы с древнегреческого и латинского // Библиотека всемирной литературы. Литература Древнего Востока, Античного мира, Средних веков, Возрождения, XVII и XVIII веков. – М.: Художественная литература, 1968. – Т. 4. Серия первая. – 624 с.
3. Антична література. Переклад з російської (Античная литература. – М.: Просвещение, 1973) В.Г. Петік, І.А. Черненко. За ред. проф. А.А. Тахо-Годі. – К.: Вища школа, 1976. – 440 с.

Аннотация. *Видриган Н.В. Экспликация идеи воли, свободы и произвола в древнегреческой лирике и драме.*

В статье на материале древнегреческой лирической поэзии и драматических произведений исследованы истоки возникновения понятий воля, свобода и произвол. Рассмотрены вопросы о том, как воля, как явление, воспринималась и осознавалась греческим обществом в период разложения родоплеменных связей и становления рабовладельческих отношений. Изучается проблема осознания людьми того времени свободы и произвола как понятий, неразрывно связанных с феноменом воли.

Ключевые слова: *воля, свобода, произвол, выбор, хотение.*

Summary. *Vydrygan M. V. The explication of the ideas "liberty", "freedom" and "self-will" in the ancient Greek lyric poetry and drama.*

The article is dedicated to investigation of the origin of concepts "liberty", "freedom" and "self-will" on the basis of lyric poetry and dramatics of the Ancient Greece. In this article we examine how liberty, as a phenomenon, was perceived and understood by the Greek society in the period of disintegration of the tribal contacts and making of the slave-holding relations. We also look through the problem of the realization of freedom and self-will by people of that time, as concepts, which are inseparable connected with the phenomenon of liberty.

Key words: *liberty, freedom, self-will, choice, wanting.*

Надійшла до редколегії 25.08.2011 р.

УДК 336.71

М.Й. Дмитренко

ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ СОЦІУМУ

У статті розглядається процес формування корпоративної культури у сфері економічної діяльності. Наводиться чітка послідовність розробки даної методики та взаємозв'язок із основними структурними елементами корпоративної ідеології.

Ключові слова: *корпоративна культура, стихійна корпоративна культура, структура корпоративної культури, індивідуальна професійна місія, елементи корпоративної ідеології, еталонна ціль, організаційна культура.*